

APRÓ KÉPEK HAJNALI MESTERE

GULYÁS JÓZSEF: *Vörös fagyöngy.*
Forum, Újvidék, 1970.

Valahogy úgy vagyok a Verssel, hogy nem tudom, nem szeretem olvasni mindenkor, minden időben, akármily légkörben. Pontosabban megfogalmazva: arra gondolok most, hogy hát a Versnek hasznos olvasásához, teljesebb átéléséhez föltétlenül szükséges egy bizonyos, nehezen meghatározható belső csönd kivárása, egy olyféle belső csönddé, amikor is a szellem szorító, köznapi üresjáratában a lélek valami másra szomjazik...

Valami másra, s ez a más az olvasott-hallgatott Költemény élménye.

Mihelyt kivárom, mihelyt meglelem a kívánt nyugalmi állapotot, amely — bizonyossággal, erős hittel vallom — hasonlatos a versteremtő alkotóidejéhez, akkor megesk a találkozás. Némi merészséggel ezt a meghosszabbított pillanatot magával a klasszikus ragyogású ihlet szent idejével rokonítanám.

Ilyenkor közelségbe kerülök a Költővel.

Kiszolgáltatottjává, hú árnyékává válok, követem.

S ez a rokonidő hasonló természetű által összefűz bennünket.

A vers néha fáraszt, néha fölajz, néha elaléltat, bizonytalanná tesz, vagy fölvidít.

Az est mindent bevérez

*Az ég sárgaréz lemezében
kemény arccélek,
az ég nagy aranyplakettje
homályba fordul.*

*Az eklogás mezőkből,
hol barmok sétálnak
tejet csöpögtetvén
s a szép barna madárszemek
lecsukódnak,
mint dobszó,
a csend megüti fülünket.*

E kimetszett sorok a *Verses riport* című poemából valók. Itt érzem

a hangulati-gondolati súlypontot, itt, az illusztrált, kábitó-idillikus képsorban érzem meg azt a varázslatos nosztalgiát, a klasszikus veretűt, amely — no, valljuk csak be — valamenyünk életének rejtett és vágyott tartozéka.

Milyen is a szik sófehér vidéke? Mi csodás ritmus- és rabbilincsekbe veri Gulyást, amikor róla ír?

»IDILL/táj: gyűrt ágynemű/türemlésben virág/gyík köre májzolvá/feje dióként megtörve/vagy kinyomva/ mint érett gyümölcs/cipősarokkal/vagy élvezetesebben/még élvezetesebben/lehetetlen megmondani/lehetetlen kiolvasni/akár a nyúlcsontváz/apró csont-betűt/a szik sörétegeiben.«

Ismét csak a főntebb emlegetett poéma öngörgető sodrására, a meglesett emberek és a kitéphetetlen táj egymásba ölelkező gyökérrendszerére érzek rá. A »víz alatt virágzó szerzőszámok«-ra, azután a »torkaszakadtából/csillog egy üveg« képe, meg arra is, hogy »látjuk, ahogy a nyár/hordókba összegeződik, /fiolákba megy át.«

Látom a poéma »Homokról metszett lány«-át, és azt, amint »Az illat kezünkre játszik/egy préházat. Érezzük/mikor áramos terébe lépünk.« Aztán fölképlik ez is: »s magvaváló asszonyok/az ajándék napsütésben«.

Sokszor megkérdem magamtól, vajon szabad-e a verset ízekre szedni, csakúgy, mint a mikroszkópszem teszi az élő sejttel? Szabad-e vajon?

Az Illyés-mottóval alárajzolt poemáról még egyszer: Borzadályosan telített. Kép- és gondolatbősége elaléltat, magába ránt, ha olvasom. Képletes borítal, a lélek szája izére megerjesztve.

A Verset, általában, meg lehet közelíteni értelmi-érzelmi búbjáspásokon, ám főntartás nélkül bir-

tokba venni, apróka, titkos ságait fölfedni talán soha, senkinek se adatik meg...

Sőt, megtörténhet olykor, hogy maga a Mú fordul teremtője ellen, amikor is megszakad a kontroll, hogy a gondolati-hangulati elemek elemi erővel sodorhassák önmagukat tovább, a VELETLEN, az ESETLEGESE, a LEHETŐSÉG-VÁLTOZATOK szükülö-táguló partjai közé... (Vers a rongyról, Meditáció, Egy egérnek köszönlek, Szálak az Annacsokorból.)

Az Örök Téma azonban, természetéhez híven, örökszép üveghangokat pöndít.

A Kezed című versére esik választásom. A beépített hasonlat-létrán egyre magasabbra kúszol:

kezed tájak csendülő hangsora
kezed árnyékba fordult mosoly
kezed ágya ereknek
megóvó pentagramma

A metaforák, szóképek mives mesterének hatóereje Levél helyett versében éppen úgy érvényesül, akár például a Soha foróbb lapokban, avagy a Forró sorok elnevezésű, »angazsált« költeményében. A kicsi rimkalapácsok ráütő, visszacsengő zenéje bizonytalanná tesz...

S egyszeribe — mintha csak kifáradt volna — a hosszabb, túltelített versek súlyát túlhagyva, lehajítva, vagy egy még mélységesebb megfogalmazás küszöbén, a fölörlődés veszélyétől védekezve, tehát ezen időközben — barokk muzsikások módjára — lélekűdítő szonátinákat ír, apróka villanásverseket, a Kilenc kétsorososat.../VARIÁNS/a lét könyvek árnyéka csupán/egy vers merész hasonlata«. Vagy: »ÍRÁS ELÓTT/istenem ki óv meg e verstől/védekezz soroknak szorított kéz«.

»A kedvelt költészetről igen nehéz szólni elfogultság nélkül« — áll valahol, s hogy mennyre így van, most érzem igazán. Ha objektivitásra törekednék, akkor céloimat mindenképpen elvetném.

Töredékes költészet a Gulyásé. Akarata ellenére eshet meg vele a bekomponált fehér foltok realitása, a kihagyásos, balladás sorok közibe iktatott tér: »TÖRÉSEK/valamit össze akarok törni/minden sorom-

mal/... minden befejezett/össze kell törni/ami kősz mire való hát« — vall a világ dolgairól.

Ösztönösen félek ettől a tiszoros meztelenségtől. Elsődleges közlendői mögött a félképlő Igazság miatt félek tőle, félek az Élet útőérére fonódó, tapintó ujj leegyszerűsített, meggyőző Igazától...

Talán a legerősebbek közé tartoznak a Gondolatok a versről című sorok. Ha azt írom ide, hogy a legerősebbek közé, arra gondolok, hogy a legszebbek, legmeggyőzőbbek, legimpresszívisebbek...

»A vers égben szétporladt madársereg,
a vers kérdés az óregekhez: mi út ki
léjtel
a hónotok alatt, ti drága szótlanak!«

S tovább:
»a vers...
Kereszibe tett szalmazsál a tankok
[előtt,
a vers kancsóba öli virág,
a vers, mikor anyám megtér a kertből
s körülrajongják szárnyas barátai.«

S végül:
»a vers mindig valami más,
ott ér véget, ahol kezdődik,
a kút s a ház közt féltúton,
ha van, ott találod a verset,
mert a vers folyékony,
mint a víz
vagy a sűrűbb folyadékok: kő, fa, hó.
Akit a vers fel nem ébreszt,
felköltetheti-e a föltámadás?«

Bátor megkérdezni. A vízárként elragadó hasonlatsor úgy hat rám éppen, akárha valami mesterember beszédjét hallgatnám művének időálló örökletéről. Azt is úgy, hogy — rejtve bár — szívós, újra- és újra-gyűrűző, kivetített fogalmai a mesteriséget magasztalják.

SISKOVSZKI András fajansz-lapokra festett mellékleteiről is közbe kell vetni egynéhány gondolatot. Meglátásom szerint idomulnak e képek a Vershez mindenkor, de mégsem annyira, hogy elveszejtse, avagy a téma sugallatára megszabdaltassa alkotói szabadságát. Egy kicsit más világot teremt. Többet is, kevesebbet is ad egy-egy költeménynél.

Vallom, hogy itt a kép és vers szoros, elválaszthatatlan szimbiózis-életével van dolgunk. Kissé klasszikus veretű, kissé újszerű, kissé középút felé törő a Siskovszki fölfedett és kitakart művészete. Melléklet-viziói súlyosak, jóval súlyo-

sabbak a beborító alapanyagnál, túlhaladják hát az inspiráció forrásvidékét. Ha meg is bomlik eszerint a verskép egyensúly, akkor az utóbbi túlzottan tragikus voltának számlájára írandó a valós disszonancia...

»Gulyásról, sajnos, nemigen írnak, nincs irodalomkritikája« — mondotta hónapokkal ezelőtt egyik jól ismert, idősebb írónk. Mindinkább úgy ítélem meg, hogy nagy-nagy igazságot mondott ki akkor...

SŰRŰ JÚNIUS

*Pillantás a körtékre, örök
árnyékban érnek itt.*

*Kialudt cserepek közt
érik a madár s kiszáll.*

*Félszettel a bálakon,
félszettel a messi életen,
sarokban ül a lány,
ujján gyűrűző lassú fonát.
S mindez öröknek látszik
egy hosszú pillanatra.*

Ellenpéldának idézném ezt a Poéta gazdag magtárából, ellenpéldának ama hangoknak ellenében, amelyek megkérdőjelezik Gulyás költészetének erejét és varázslatát. Megannyi finom érzet, árnyalat, üveghangú költői kép, a lét pontos, megfogható leírása. Egy-egy mesebeli minútum-kép fehérre fölfestve...

Emlékezzünk: A Gonosz, a mindégi, megdermeszti a palotabéliek mozdulatait. Megdermeszti a királyleányt az Oriando-orsóval, meg az öreg királyt, s az egész udvart. A következő mozdulat száz évekig érlelődik...

*»Jaj most a fehér ingnek,/hull, hull a
hó/és láthatatlanná tesz/minden fehérét,/ /torkodban a kis kalapáccsal,/kocsink
után/kendőt ne lobogtass,/kendőd nem
láthatom,/ugyan szép hóra, fehér parázs-
ra/ájulhatsz sikoltva, rózsza,/megmondták
régen,/dutyiban kötök ki,/megmondták,
nyár volt,/kendőt ne lobogtass./Egynek
hosszú az út,/kendőd se láthatom.«*

Az apró képek hajnali mestereként ismertem meg Gulyást, aki éppúgy elbizonytalankodik, s ilyenkor kivételesen önéletírást ír... ön-

életírást ír újságszélre, ópapírra, amelyiknek fonákján a safrányszín, tavalyi famentes papírra »famentes Idő«-ben, egy olyan papírra, amelynek fonákján egy régebbi vers feszíti föl pókhálószzerű tartóanyag-jait.

Megírja majd a Kiskakas-verset, akiből mégsem lett paprikás (vagy mégis?), azután meg az egyéb, környezet diktálta Élet-pillanatokat is, s ezt erősen várom!

Mért is van az, kérdezem, hogy e sajátos, különös színekkel kikevert költészet mindedig nem kapott, s nem kap méltó helyet, fajsúlyát megillető elismerést a jugoszláviai magyar költészet sokhangúnak mondott, gazdaguló harmóniájában? Gulyást az elismerést kiváltó antológiák, ismertető irodalmi szemléltetések az irodalmi élet perifériáira tuszkolják. Mostohagyermekként kezelik.

Gulyás versbeli élete a teljesség.

Egy-egy versére úgy tekintek, mintha egy vastag szik- és sórétegben megkövült faunák csontképletét vésném körül óvatos kutatóásóval...

S végezetül eltagadhatom-e elfogultságomat, amikor azt írom ide, hogy a Költő — kicsoda kerek évtizeden át húzódo, meg- s meg nem valószínű ábránd! — egyedül eladott verseinek napi folyórából él, s akar élni...

Elfogultságomat semmiképpen nem tagadhatom el. Valamiben rokonléleknek kell legyek vele, avagy éppen életérzésünk ellentmondásos volta, valósága rokonít bennünket.

A húr azonban — legyen bár egyetlen —, amelyre ujjá ráfeszül, olyféle gyermeki meglátást, olyféle klasszikus muzsikát, az élmény olyan újraélésének megelégedését hozza elő, ami egyszer inspirál, más-szor ingerel, már a hangulati élet rezzenései szerint.

A Verset nem lehet minden időben olvasni.

Ki kell várni a pillanatot...

Molnár Cs. Attila